

TÜRKİYE'NİN DEAŞ'LA MÜCADELESİNİN KRİTİK DÖNEMECİ: FIRAT KALKANI HAREKATI

UFUK ULUTAŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Öğretim Üyesi ve SETA Dış Politika Direktörü

BURHANETTİN DURAN

İbn Haldun Üniversitesi Öğretim Üyesi ve SETA Genel Koordinatörü

GİRİŞ

Türkiye, Mart 2011'de Dera'da başlayan barışçıl gösterilerden¹ itibaren değişen metot ve kapasitelerle Suriye'de etkin aktörler arasında yer almaktadır. Gösterilerin başlamasından sonraki yaklaşık ilk altı ay boyunca Suriye rejimini Beşar Esed aracılığıyla halkın birtakım reform taleplerini karşılamaya ikna etme çabası ortaya koyan Türkiye, bu çabaların sonuçsuz kalmasıyla muhalefete desteğini açıklamıştır. Ağustos 2011'den bugüne kadar da muhalefetin yanında durup Suriye rejiminin meşruiyetini kaybettiği iddiasını sürdürmüştür. Geçtiğimiz altı sene zarfında Suriye'de çatışmaların seyri, tabiatı, sıklığı ve boyutları değişkenlik göstermiştir. DEAŞ'ın hızla Irak'tan Suriye'ye yayılarak geniş bir alanı kontrol altına alma-

sı, DEAŞ karşıtı koalisyonun kurulması, Rusya'nın Esed rejimine destek için Suriye'deki varlığını artırması, YPG'nin kantonlarını genişletmesi ve Fırat Kalkanı Harekatı çatışmanın seyrini değiştiren gelişmeler olmuştur. Türkiye de bu gelişmelere paralel olarak Suriye politikasında değişikliklere gitmiştir. Halkına katliam uygulayan Esed'in gitmesi önemli bir öncelik olarak korunsa da Rusya gibi bir büyük gücün etkin şekilde denkleme dahil olmasıyla ağırlık noktası DEAŞ ve YPG ile mücadeleye kaymıştır.

Kısa süre içerisinde bir vekalet savaşına dönüşen Suriye'deki çatışan blokların ülkeye müdahaleleri hem keyfiyet hem de kemiyet açısından büyük farklılıklar göstermiştir. Bir tarafta Suriye rejimini iktidarda tutmak ve ülke üzerinden stratejik hesaplarını gerçekleştirmek için sahaya doğrudan askeri müdahalelerde bulunan Rusya ve İran; diğer tarafta ise muhalefete sınırlı askeri ve siyasi destek veren fakat doğrudan sahaya inmeyen, Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu ülkeler çatışmanın iki ana bloğunu oluşturmuştur.² İran önce askeri danışmanlarla, ardından nizami ordusundan subaylarla ve nihayetinde Kudüs Tugayları'nın organize ettiği ve Şii dünyasından mobilize edilen milislerle Suriye'de sıcak çatışmanın içerisine girerken;³ Rusya rejime uluslararası kalkan sağlamış, hava kuvvetleri ile destek vermiş ve en sonunda Eylül 2015'te sahada rejim aleyhine evrilen dengeleri değiştirmek için Suriye'ye askeri müdahalesini başlatmıştır.

Muhalefete destek veren uluslararası aktörler ise desteklerini önce siyasal alanla kısıtlı tutmuş, ardından çok yetersiz kalan askeri yardıma başlamıştır. Birbirleriyle zayıf koordinasyon içerisinde yapılan silah yardımı da miktar ve özellik açısından kısıtlı olarak devam etmiştir. Bu kanat Suriye'de doğrudan bir askeri tasarrufa girmektense sahadaki vekillerine verdikleri destekle Suriye rejimine karşı pozisyon almıştır. Güneyde Ürdün desteklediği Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) unsurları eliyle Suriye-Ürdün sınırında fiili bir tam-

pon bölge oluşturmuş, ABD de buradaki operasyon odası aracılığıyla sürece dahil olmuştur. Güneye nazaran daha kozmopolit ve karmaşık bir yapıya sahip olan kuzeyde ise ABD'nin de bulunduğu operasyon odası üzerinden kuzeydeki silahlı muhalefete eğitim ve silah desteği verilmiştir. Bu amaçla Türkiye ve ABD'nin ortaklığıyla eğit-donat projeleri hayata geçirilmiş fakat bu projelerden beklenen sonuçlar alınamamıştır.⁴ Vekiller aracılığıyla Suriye'deki çatışmalara müdahil olma trendi, sahadaki çatışan aktörler manzumesindeki radikal değişikliklerle birlikte yeni bir sürece girmiştir.

Başta muhalefet ve rejim arasında kurgulanan çatışmalar, DEAŞ ve PKK/YPG gibi iki terör örgütünün Suriye'deki hakimiyet alanlarını genişletmesi ve dengelerin değişmesiyle birlikte paradigma kaymasına maruz kalmıştır. İki terör örgütü Suriye'nin kuzeyinde geniş toprak parçalarını kontrolleri altına almaya başlamış ve bu topraklar üzerinde fiili yönetimlerini ilan etmiştir. PKK/YPG Haseke, Ayn'el-Arap ve Afrin'de kanton ilanına giderken⁵ DEAŞ ise Halep kırsalından Deyrizor ve Humus kırsalına uzanan geniş bir alanda Irak'taki kontrol alanlarıyla birlikte sözde "hilafet" ilanı yapmıştır.⁶ İki terör örgütünün birbiriyle ilişkisi ve rekabeti, sahadaki çatışmanın ve muhaliflere destek veren aktörlerin Suriye'ye bakışlarını kökten değiştirmiştir. DEAŞ'ın Ayn'el-Arap'a saldırmasıyla başlayan süreçte daha önce sadece vekiller aracılığıyla Suriye'ye müdahil olan ABD, Eylül 2014'te bir uluslararası koalisyon tertip ederek DEAŞ'a karşı PKK/YPG'ye destek vermek için askeri gücünü kullanmış ve bugüne kadar devam eden askeri iş birliğinin temelini atmıştır.⁷ Diğer bir ifadeyle o ana kadar Suriye siyasetini Suriyeli muhalifler üzerinden yürüten ve doğrudan müdahaleden kaçınan ABD, DEAŞ'ın Ayn'el-Arap'a saldırmasıyla birlikte strateji değiştirmiş, yerel aktör seçimini PKK/YPG'den yana kullanmış, hava gücü ve kısıtlı sayıdaki askeri danışmanıya da olsa sahaya doğrudan müdahaleye başlamıştır.

Mezkur paradigma kayması Türkiye'nin de Suriye politikalarında birtakım değişikliklere sebep olmuş ve sınır hattı boyunca uzanan terör örgütlerinin varlığı Türkiye için doğrudan ve büyük bir tehdit durumuna dönüşmüştür. Türkiye'nin PKK'nın Suriye'deki kolu olan YPG ile mücadelesi farklı safhalara sahip olmuştur. Türkiye öncelikle YPG'nin PKK ve rejimle arasına mesafe koymasını ve örgütün Suriye muhalefetiyle birlikte hareket etmesini talep etmiştir. YPG'nin siyasi kanadı olan PYD'nin eş başkanı Salih Müslim ile bu doğrultuda birtakım görüşmeler yapıldıysa da⁸ önce Esed rejimiyle YPG arasındaki organik bağ sebebiyle ardından ise DEAŞ'ın sahada kendisini tahkim ederek YPG'nin de içerisinde olduğu aktörlere yönelmesiyle YPG-PKK arasındaki geçişkenlik artmış ve YPG ile Esed rejimi arasındaki centilmenlik anlaşması devam etmiştir. Diğer bir deyişle bu süreçte YPG ile Esed rejimi arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi kuvvetlenirken DEAŞ gölgesinde YPG ile PKK birbirinden ayırt edilemez bir ontolojik geçişkenliğe kavuşmuştur.

DEAŞ'ın Ayn'el-Arap saldırısıyla birlikte çok sayıda PKK'lı YPG ismiyle çatışmalara katılmış ve PKK'nın Kandil kadrosu YPG'nin kontrolünü tam anlamıyla eline almıştır.⁹ DEAŞ bu açıdan bakıldığında PKK'nın Suriye'deki varlığını tahkim etmiş ve PKK/YPG ile ABD arasındaki iş birliğinin temellerini atmıştır. PKK ile YPG arasındaki ontolojik bağdan hareketle Türkiye bu örgütün uluslararası desteğine karşı çıkmış, Suriye'deki PKK/YPG varlığına doğrudan müdahalelere ise ancak 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekatı'yla başlamıştır. Aslında hareket Türkiye'nin "sert güç" kullanma zorunluluğunu içeren "yeni bir güvenlik anlayışı"nın¹⁰ da somut bir tezahürü olmuştur. Terörle "savunma" temelinde değil "önleyici ve ön alıcı tedbirler" ile mücadele edilmesi fikri, Türkiye'yi DEAŞ'ın sınırdan temizlenmesi yönündeki harekate yönlendirmiştir. Bu yeni anlayışın uzantısı olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin sınır ötesinde daha fazla askeri operasyon yapabilece-

ği bir yapılandırmadan geçirilmesi, yurt dışında yeni askeri üslerin açılması, MİT'in dış istihbarat birimi olarak şekillendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca çok boyutlu iş birlikleriyle yerli savunma sanayisinin büyütülmesi de Türkiye'nin sert güç kullanımı ve yeni güvenlik anlayışına uygun bir hamle olacaktır.

TÜRKİYE'NİN DEAŞ'LA MÜCADELESİNİN SAFHALARI

DEAŞ'ın Suriye serüveninin resmen başladığı 2013 senesinden bugüne kadar Türkiye farklı metotlarla örgütle mücadele etmiştir.¹¹ DEAŞ'ın lideri Ebu Bekir Bağdadi'nin Irak'tan Suriye'ye gelip Suriyeli muhalif gruplardan özellikle de Selefi-cihadi isimlerden biat istemeye başlamasıyla bölgede yeni bir dinamik oluşmuştur. Bağdadi'nin muhalif grupları baskılama, sindirme ve içerisine alma stratejisinin en büyük hedefi Türkiye'nin de desteklediği Suriyeli gruplar olmuştur.¹² Suriye'de operasyonel kabiliyete eriştiği andan itibaren DEAŞ, Türkiye'nin desteklediği muhalif grupları hedef almış, liderlerine suikastlar düzenlemiş, kontrol ettikleri toprakları ele geçirmiş ve Suriye'nin kuzeyinde baskın güç haline dönüşmüştür.¹³

Türkiye'nin Suriye'deki çıkarlarını doğrudan hedef alan DEAŞ'a karşı mücadele ilk safhada zamanın ruhuna uygun bir şekilde vekiller aracılığıyla sürdürülmüştür. "Vekiller aracılığıyla mücadele" olarak isimlendirilebilecek bu safhada Türkiye, DEAŞ'la çatışan muhalif gruplara destek vermiş fakat örgütle doğrudan çatışma yolunu tercih etmemiştir. Bu safhada Türkiye'nin DEAŞ'a doğrudan müdahalesinin gerçekleşmemesine yönelik üç sebepten söz etmek mümkündür:

Birincisi Türkiye'nin Suriye topraklarında yapacağı sınır ötesi operasyonların doğuracağı meşruiyet krizi tartışmaları ki Esed rejimi Türkiye'nin sonraki dönemlerdeki sınır ötesi operasyonlarını da egemenlik ihlali olarak görmeye devam edegelmiştir.¹⁴ Kaldı ki bu dönemlerde muhalefeti destekleyen hiçbir dış aktör DEAŞ, PKK veya Esed rejimine karşı doğrudan müdahale yolunu tercih etmemiştir.

İkincisi Musul'un DEAŞ tarafından ele geçirilmesi sonrasında 11 Haziran 2014'te şehirdeki Türk Başkonsolosluğu binasından başkonsolosun da dahil olduğu 49 Türk vatandaşı rehin alınmıştır.¹⁵ Rehinelerin serbest bırakıldıkları 20 Eylül 2014'e kadar Türkiye DEAŞ'a karşı tasarruflarında oldukça dikkatli davranmak zorunda kalmış ve rehinelere Türkiye'nin hareket alanını daraltmıştır. Örneğin bu dönemde Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne (IKBY) DEAŞ'la mücadele için yaptığı yardımı sessiz sedasız yürütmüş¹⁶ ve rehinele-
rin selametine zarar getirecek adımlar atmamayı tercih etmiştir.

Son olarak ise Ankara'daki siyasi otorite ile askeri bürokrasi arasındaki uyumsuzluk ve askeri bürokrasinin kilit noktalarında bulunan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensubu askerlerin sabotajları da Türkiye'nin Suriye'deki askeri tasarruflarını engellemiştir. Hükümetin askeri müdahale talepleri sekteye uğramış ve bu dönemde yapılmayan müdahaleler daha sonraki dönemlerde daha büyük güvenlik tehditleri olarak Türkiye'nin karşısına çıkmıştır. FETÖ ülkedeki güvenlik durumunun kötüleşmesini darbeye gerekçe olarak kullanmak istemiş ve sınır hattı boyunca Türkiye'ye tehdit seviyesinin artmasına ya göz yummuş ya da fiilen katkıda bulunmuştur.¹⁷

Özellikle sınırdaki güvenlik tehdidinin artması ve Suriye'den seken kurşunların ve havan toplarının Türkiye içerisindeki köy ve kasabalara isabet etmesiyle birlikte Türkiye "angajman kuralları" çerçevesinde DEAŞ'a "misliyle karşılık" safhası başlamıştır. Angajman kuralları kapsamında sadece DEAŞ'a karşı değil sınır ihlali yapan ve Türkiye toprakları içerisinde zayıf verdiren PKK/YPG ve Esed rejimi gibi aktörlere de misliyle mukabele edilmiştir. DEAŞ'ın kontrol ettiği sınır hattında bulunan Türk yerleşim yerlerine isabet eden mermiler sonucu Türkiye topçu ateşi ve obüs atışlarıyla DEAŞ hedeflerini vurmuştur. Türkiye bu safhada da DEAŞ'a karşı vekillerine destek vermeye devam etmiş hatta Ayn'el-Arap çatışmalarında hem

mülteci kabul ederek hem de Suriye Peşmergeleri ve ÖSO unsurlarını kendi toprakları üzerinden Ayn'el-Arap'a sokarak DEAŞ'la mücadeleye katkıda bulunmuştur. Bu safha Türkiye ile DEAŞ arasında büyük bir askeri tırmanışa sebep olmasa da üçüncü safhanın temelleri de o dönemde atılmıştır. DEAŞ bir taraftan muhalif gruplara karşı saldırılarını devam ettirirken diğer taraftan da Türkiye içerisinde terör eylemlerine ağırlık vermeye başlamış, ülke içi güvenliği ve siyasi dinamikleri hedef alan bir strateji izlemiştir.

Ayn'el-Arap saldırısı sadece Türkiye'nin PKK/YPG stratejisi açısından değil aynı zamanda Türkiye'nin DEAŞ'la mücadelesi açısından da kritik bir dönemeçtir. Bu dönemde DEAŞ'ın Ayn'el-Arap saldırısını Türkiye içerisindeki PKK çevreleri siyasi rantta dönüştürmüş, seçim atmosferindeki Türkiye'de hem PKK şovenizmi hem de hükümet aleyhtarlığı için malzeme olarak kullanmıştır. 6-8 Ekim olaylarıyla PKK mensupları Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu illerinde pogromlar yapmış, DEAŞ'la PKK arasında neredeyse simbiyotik bir bağ ortaya çıkmıştır. Bu bağın Türkiye'nin içine ve Suriye'ye bakan yönleri vardır. Türkiye'nin içerisinde PKK'ya yakın çevrelere düzenlenen terör saldırıları örgütün siyasi kanadını güçlendirmiş ve hükümetle Kürt seçmen arasında birtakım zihni kırılmalara yol açmıştır. Diğer bir deyişle bu dönemde PKK'nın siyasi kanadındaki yükselişle DEAŞ saldırıları arasında güçlü bir bağ vardır. DEAŞ mağduriyeti üzerinden PKK uluslararası görünülük elde etmiş, Türkiye hükümetine yönelik yoğun kara propagandalar başlamış, terör örgütü ve siyasi uzantısının söylemsel hegemonyası kurulmuştur. Suriye'de ise toprak hakimiyeti açısından yeni bir trend başlamıştır. ABD ve uluslararası koalisyonun verdiği kritik destekle birlikte DEAŞ'ın Muhaliflerden ele geçirdiği topraklar birer birer PKK/YPG'nin kontrolüne geçmeye başlamış, kuzeyde DEAŞ'ın erimesiyle PKK/YPG hakimiyet alanını genişletmeyi sürdürmüştür.

FIRAT KALKANI HAREKATI'NIN ARKA PLANI

Türkiye'nin DEAŞ'la mücadelesi hem Suriye içerisindeki koşullar hem de ülke içerisindeki durumdan doğrudan etkilenmiştir. Misliyle mukabele safhasından Fırat Kalkanı Harekatı'nın başlamasına kadarki dönemde hem Suriye'de hem de Türkiye'de oldukça kritik gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmeler Türkiye'yi misliyle mukabeleden daha fazlasını yapmaya sevk etmiş, daha önce kaçırılan fırsatlar sebebiyle derinleşen güvenlik sorunlarının çözümü için doğrudan müdahaleyi kaçınılmaz kılmıştır.

Suriye'deki dengeleri en fazla değiştiren gelişmelerden birisi Eylül 2015'te Suriye'de askeri müdahalesini başlatan Rusya'nın sınır ihlali yapan Sukhoi Su-24 tipi bir savaş uçağının 24 Kasım 2015 tarihinde Türk jetleri tarafından düşürülmesi oldu.¹⁸ Suriye politikaları radikal bir şekilde ayrışan iki ülke olan Türkiye ve Rusya, savaş uçağının düşürülmesi olayının akabinde gergin bir döneme girdi ve Suriye'nin hava savunma sistemlerinin kontrolünü elinde tutan Rusya sebebiyle Türkiye'nin Suriye hava sahası içerisindeki hareket kabiliyeti oldukça sınırlandı. Diğer bir deyişle Ankara-Moskova gerginliği, Türkiye'nin Suriye'de sınır ötesi operasyon kabiliyetini sınırlandırırken ilişkiler normalleşmeden Türkiye'nin Suriye'de kapsamlı bir operasyon düzenleme imkanı da kısıtlanmış oldu. Yedi aylık bir sürecin sonunda 27 Haziran 2016'da Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e gönderdiği mektupla başlayan normalleşme süreci, 29 Haziran'da Putin'in Atatürk Havalimanı saldırısı sebebiyle taziyelerini iletmek için Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı aramasıyla ikili ilişkilerde yeni dönem de başlamış oldu.¹⁹ Rusya'yla normalleşme süreci Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları ve DEAŞ'la mücadelesinde de yeni bir fırsat penceresini aralamış oldu.

Aynı esnada ise Ayn'el-Arap sonrasında kurulan PKK/YPG-ABD ortaklığının Suriye'nin kuzeyinde adım adım yeni bir jeopoli-

tik gerçeklik oluşturduğu görüldü. Yukarıda da bahsedilen şekliyle DEAŞ'ın boşalttığı alanları ele geçiren PKK/YPG, Türkiye-Suriye sınır hattı boyunca hakimiyet alanlarını tahkim etmekteydi. Batıda Afrin'den doğuya doğru Mare ve Tel Rıfat'a baskı yapan PKK/YPG, Fırat'ın doğusunda Tel Ebyad ve Resulayn gibi şehirleri kontrolü altına aldıktan sonra Fırat'ın batısında ABD desteğiyle Menbiç'i de ele geçirdi. Sınır hattı boyunca kesintisiz bir toprak parçasına hakim olmak suretiyle Irak sınırından Hatay'a uzanan bir hatta "PKK kuşağı" kurma planlarını da açıkça dillendirmeye başladı. DEAŞ Azez-Cerablus hattında bir toprak parçasına hapsolürken PKK/YPG ise ABD desteğinin de verdiği özgüvenle Menbiç sonrasında genişleme çabalarına devam etti. ABD'nin tüm güvencelerine rağmen PKK/YPG Menbiç'i boşaltmaması ve Fırat'ın doğusuna çekilmemesi²⁰ Türkiye açısından sınır hattını tutan iki terör örgütü arasında el değiştirme anlamına geldiğinden, bu genişlemeye müdahale etme zorunluluğu Fırat Kalkanı Harekatı'nın amaçlarından birisini teşkil etti.

Diğer taraftan DEAŞ'ın sınır hattındaki varlığı hem Halep kırsalındaki Türkiye'nin desteklediği muhalif unsurlar için bir tehdit olmaya hem de Türkiye'nin sınır güvenliği açısından büyük bir boşluk oluşturmaya devam etti. Esed rejimiyle çatışma halinde olan Muhaliflere dönem dönem PKK/YPG ve DEAŞ da saldırarak Muhaliflerin aynı anda en az üç düşmanla çatışmak zorunda kalmasına sebep oldu. Aynı zamanda Kilis başta olmak üzere Türkiye'nin sınır şehirlerine yönelik saldırılarını artıran DEAŞ, roketlerle hedef aldığı şehirlerde can ve mal kaybına sebep olmaya devam etti.²¹ Bu bölgede alınan yoğun güvenlik tedbirlerine rağmen DEAŞ'la aynı sınırı paylaşmak zorunda kalmanın Türkiye'nin iç güvenliğine maliyeti de oldukça fazla oldu.

Türkiye'nin PKK'nın terör saldırılarına maruz kaldığı bir dönemde aynı zamanda DEAŞ da Türkiye içerisinde birçok terör sal-

dırısı düzenledi. Özellikle 2016 yılında tırmanışa geçen terör saldırılarında DEAŞ Ocak ayında Sultanahmet'te canlı bomba ile turistleri hedef aldı, Mart ayında yine bir canlı bomba İstanbul İstiklal Caddesi'nde turistlere saldırdı, Mayıs ayında ise Gaziantep Emniyet Müdürlüğünü bombalı araçla hedef aldı. 28 Haziran'da üç DEAŞ'lı teröristin uzun namlulu silahlar ve bombalarla saldırdığı Atatürk Havalimanı'nda 45 kişi hayatını kaybederken 20 Ağustos'ta ise Gaziantep'te bir sokak düğününü hedef alan DEAŞ'ın terör saldırısı sonucu 59 kişi hayatını kaybetti. Tırmanışa geçen terör saldırıları DEAŞ'la mücadelenin sınır ötesinde yapılması gerektiği fikrini güçlendirirken örgütün sınır hattından temizlenmesinin gerekliliği de bir kez daha ortaya çıkmış oldu.

Daha önce de bahse konu olduğu üzere Türkiye'nin Suriye'deki askeri tasarruflarını engelleyen unsurlardan birisi asker içerisindeki FETÖ yapılanmasıydı. Emniyet, istihbarat ve asker içerisindeki yapılanmalarıyla Türkiye'nin Suriye politikasındaki açmazlardan birisi haline dönüşen FETÖ, bir taraftan darbeye dayanak sağlamak için Suriye krizi menşeli istikrarsızlık ve kaosu ülke sathında yaymaya çalışırken diğer taraftan da hükümetin Suriye politikalarını akamete uğratmak için operasyonlar düzenlemekteydi. Suriye'de ÖSO unsurlarına yardım taşıyan tırların durdurulup sorumlu MİT elemanlarının derdest edilmesi ile gündeme oturan hadise FETÖ'nün bu yönde attığı adımlardan sadece birisiydi.

FETÖ 15 Temmuz 2016'da asker içerisindeki yapılanmasını aktive ederek ve sivil unsurları da devreye sokarak bir darbe girişimine imza attı. Başta Türkiye Büyük Millet Meclisi, Beştepe Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, Polis Özel Harekat Merkezi gibi kritik noktaları F-16'larla vuran FETÖ'nün darbe girişimi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kararlı tavrı ve halkın çabalarıyla başarısızlığa uğradı.²² 15 Temmuz'un hemen sonrasında asker içerisindeki FETÖ yapılanmasına yönelik ihraçlar ve tutuklamalar başladı. Özel Kuv-

vetler Komutanlığında –Suriye de dahil olmak üzere– Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarının başında bulunan Semih Terzi'nin de darbe girişiminin kilit isimlerinden birisi olduğu ortaya çıktı.²³ Ordudan ihraç ve tutuklamalarla birlikte asker içerisindeki FETÖ yapılanmasının gücünün belli ölçüde kırılmasıyla sivil otorite ile asker arasındaki senkronizasyonun arttığı iddia edilebilir. Daha önce Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarını sekteye uğratan yapılanmanın ordudaki gücünün kırılmasıyla birlikte ordu içerisindeki kafa karışıklığı ve personel eksikliğine rağmen Suriye'ye yönelik askeri planlama kabiliyeti de artmış ve doğrudan müdahale süreci hızlanmış oldu.

HEDEFLER VE KISITLAR

Nihayetinde hem Suriye hem de Türkiye içerisindeki şartların olgunlaşması, müdahalenin bir zorunluluk halini alması ve bölgesel konjonktürün de el vermesiyle Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde DEAŞ'la mücadelesinde kritik bir dönemeç olan doğrudan müdahale safhasına girmiş ve Fırat Kalkanı Harekatı'nı başlatmıştır. Uluslararası hukuk açısından Türkiye, Birleşmiş Milletler'in (BM) 51. maddesine dayanarak kendi topraklarına karşı saldırılarda bulunan DAES unsurlarına müdahalede bulunmuştur.

Değişen tempolarda ilerleyen hareket üç ana hedefe ulaşmayı amaçlamıştır: DEAŞ'ı sınırdan temizlemek, sınır hattını tüm terör unsurlarından temizlemek ve terör örgütünden temizlenen alanlarda fiili güvenli bölge oluşturarak mültecilerin bu bölgelere dönmelerini sağlamak.

DEAŞ'la sınır paylaşmanın Türkiye'nin sınır ve iç güvenliğine maliyeti daha önceki bölümlerde ele alındı. DEAŞ'la sınır temasını ortadan kaldırmak, sızmalar yoluyla ortaya çıkan tehditleri yok etmek ve kuzey lojistik hatlarını bertaraf ederek örgütü Rakka'ya doğru baskılamak hareketin öncelikli hedefi olmuştur. Bu doğrultuda

ilk olarak daha önce ÖSO unsurlarının da hazır edildiği, sınırın yanı başındaki Cerablus'a yönelik operasyon başlamış ve DEAŞ'ın fazla direnmeden şehri terk etmesiyle Cerablus, Fırat Kalkanı'nın ilk kazanımı olmuştur.²⁴ Hem Türkiye'ye yakınlığı hem de Türk askeri ve ÖSO'yu daha güneyde karşılamak istemesi sebebiyle DEAŞ şehirde fazla tutunamamış ve birliklerini şehrin güneyindeki noktalara kaydırmıştır. Aslında Cerablus'un düşmesinden itibaren DEAŞ'ın asıl odağını el-Bab'ın oluşturacağı da anlaşılmıştır. Türkiye destekli ÖSO güçleri Cerablus'tan sonra ikinci cepheyi Çobanbeyli'den (el-Rai) açarak hareketin objektifini genişletmiş ve Azez-Cerablus hattının Türkiye'nin sınır güvenliği için derinlik kazandıracak ölçüde güneye doğru genişleyeceğini ortaya koymuştur. Kısa sürede DEAŞ'ın Türkiye'yle sınır bağlantısını koparan Türk ordusu ve ÖSO, Ahtarın ve sembolik önemi haiz Dabık²⁵ kasabalarını ele geçirerek güneye, asıl direnişin beklendiği el-Bab'a doğru yönelmiştir. Kuzeyde Rakka'dan sonra en önemli nokta olan el-Bab'da militan ve mühimmat yığınağı yapan DEAŞ, örgütün önemli isimlerinden Ebu Muhammed Adnani'nin de dahil olduğu kıdemli isimlerle direnişe hazırlanmıştır.

15 Temmuz'un hemen akabinde başlayan ve ordu içerisindeki tartışmalarla beraber sürdürülen Fırat Kalkanı Harekatı hem Türkiye hem de DEAŞ için yeni bir deneyim anlamına gelmekteydi. 15 Temmuz tartışmaları bir tarafa düz ve alışık olunmayan bir arazide, hibrid bir devlet dışı aktöre karşı, kısıtlı yerel unsur desteğiyle mücadele etmek hareketin en büyük meydan okumaları arasında yer almaktaydı. PKK ile mücadeleyi daha çok engebeli arazide yürüten Türkiye, PKK'nın terörü şehre indirmesi ile birlikte kısa bir şehir çatışması deneyimi yaşamıştı. Fakat hem arazi farklılığı hem de DEAŞ'ın askeri teknolojisi, Türk ordusu için bilinmeyenleri beraberinde getirmekteydi. DEAŞ motivasyonu yüksek militanlarıyla, Irak Baas rejimi ve irtibatlı olduğu istihbarat yapılanma-

larının askeri ve istihbari aklına başvurarak, Irak ve Suriye’de elde ettiği teknolojik silahları kullanarak uzun süredir idare ettikleri ve alışık oldukları zeminde Türk ordusunu karşılamıştır. Türkiye’nin sivil unsurlara ve altyapıya zarar vermemek için son derece dikkatli ve hassas hareket etmesi de hareketi yavaşlatmıştır.

Fırat Kalkanı Harekatı’nın Cerablus sonrasındaki aşamasının hemen başında tankların anti-tank füzeleriyle kolay bir şekilde hedef alınması, tank kullanımının verimliliğinin de sorgulanmasına sebep olmuştur. Tank merkezli ilerleyen hareketin planlama eksikliği ve DEAŞ’ın askeri kabiliyetlerini okumadaki zafiyet de ileriki aşamalarda daha belirgin hale gelmiştir. DEAŞ anti-tank füzeleri ve bombalı araç saldırılarını çok etkin bir şekilde kullanmıştır. Envanterinde bulunan çok sayıdaki anti-tank füzeleri ve hazırladığı onlarca bombalı araç, Türkiye ve ÖSO güçlerinin ilerleyişini yavaşlatırken şehit sayısını da artırmıştır. Verimliliği sorgulanmasına rağmen yine de tankların kullanılmaya devam edilmesinde Türkiye’nin hava gücünü kullanmasındaki kısıtlarının da büyük rolü vardır. Harekatın ilk aşamalarında Rusya’yla normalleşmenin henüz sahaya yansımaması sebebiyle Türk uçaklarının operasyona yeteri kadar katılmadığı görülmüştür. Bu durum hareketin uluslararası koalisyonun desteğine bağımlı olmasına sebep olmuş, ABD’nin başını çektiği uluslararası koalisyon da gerekli desteği vermemiştir. Fırat Kalkanı Harekatı boyunca DEAŞ’a karşı bütün Suriye’de 2 bin 835 sorti yapan uluslararası koalisyon, harekate katkı amacıyla ise sadece 54 sorti yapmıştır.²⁶ Bu esnada desteğini PKK/YPG’nin DEAŞ’a karşı mücadelesine yoğunlaştırmıştır.

Fırat Kalkanı Harekatı boyunca Türkiye’nin en büyük kısıtlarından birisi yerel unsurları mobilize etmek olmuştur. Türkiye hareketi Feylak’uş-Şam, Hamza Fırkası, Mutasım Tugayı, Şam Cephesi, Sultan Murad Tugayı’ndan katılımlarla yapmış ve “Türkiye

destekli ÖSO” ifadesi hareket boyunca sıklıkla kullanılmıştır. Türk ordusu ile birlikte çatışmalara katılan ÖSO unsurlarının profesyonelliğiyle birlikte sayıları da tartışma konusu olmuştur. Bunun en bariz sebeplerinden birisi aynı esnada devam eden Halep kuşatmasının Muhaliflerin dikkatini ve insan gücünü büyük oranda etrafında toplamasıdır. Muhaliflerin Halep kuşatmasını kırmaya çalıştığı ve rejim ve destekçilerinin yoğun bir şekilde şehre saldırılarının devam ettiği bir zamanda Fırat Kalkanı Harekatı çok sayıda Muhalif savaşıyı mobilize edememiştir. Bir diğer sebep ise Suriye’deki bölgesellik asabiyesi konusunda gösterilen dikkattir. Fırat Kalkanı Harekatı’nı kapsayan Halep kırsalındaki bölgelerde daha çok bu bölgelerin yerlisi savaşçılar tercih edilmiştir. Uluslararası koalisyon harekate dahil olabilecek bazı gruplara karşı çıkmış, zaten beklenilenin çok azında kalan desteğini de sadece onaylanan grupların sahada yer almasına bağlamıştır.

Fırat Kalkanı devam ederken ABD destekli PKK/YPG/SDG güçleri Fırat’ın Gazabı adında Rakka’yı DEAŞ’tan temizlemek maksadıyla yeni bir operasyon başlatmıştır. Batıda Afrin’den Tel Rıfat’a doğru, doğuda ise Menbiç’ten el-Bab’a doğru ilerlemeye çalışan PKK/YPG, Fırat Kalkanı unsurlarından daha önce şehre ulaşmayı ve hareketin hızlı kazanımlarıyla birlikte kadük kalmaya doğru ilerleyen “PKK koridoru”nu daha güneyden gerçekleştirmeyi denemişlerdir. Fırat’ın batısındaki bu PKK/YPG hareketliliği Ankara-Washington arasında yeni bir kriz doğurmuş ve ABD’nin “PKK/YPG Fırat’ın doğusuna çekilecek” vaadinin de sahada bir karşılığı olmadığını ortaya koymuştur. PKK/YPG’nin özellikle Afrin’den doğuya doğru uzanan hattı ele geçirip bu bölgede bulunan muhalif unsurları taciz etmesine Rusya’nın destek verdiği görülmüştür. Rusya bu hamleyle hem Fırat Kalkanı Harekatı’nın kapsamını daraltmayı hem de Halep’in kuzeyindeki muhalif unsurları PKK/YPG eliyle sınırlandırmayı hedeflemiştir.

Esed rejimi ve onunla bağlantılı milisler ise Halep'in ele geçirilmesinden sonra el-Bab'ın hemen güneyinde bulunan Tadif üzerinden şehri ele geçirmeye çalıştı. Türkiye'nin kuzeydeki şehir ve köyleri büyük bir hızla ele geçirmesinden sonra el-Bab'ın nispeten daha uzun bir süre direnmesi, şehre yönelik hem Esed rejimi hem de PKK/YPG'nin planlama içerisine girmesine sebep oldu. Diğer bir deyişle her iki aktör de Fırat Kalkanı'nın güney sınırını belirlemek için el-Bab'a doğru operasyonlara başladı. Bu sırada Türk ordusu destekli ÖSO'nun el-Bab ve çevresindeki kasabalarda yoğun bir DEAŞ direnişi ve canlı bomba saldırılarına maruz kaldığı görüldü. Şehre yerleştirilen el yapımı patlayıcılar ve mayınlar dolayısıyla da tamamlanması daha fazla vakit alan el-Bab operasyonu 24 Şubat 2017 tarihinde tamamlandı ve şehirde istikrar operasyonu başladı. El-Bab'ın ele geçirilmesiyle girişilen kısa çatışmanın ardından rejim unsurları güneydeki Tadif'ten püskürtüldü. Böylece Cerablus'ta başlayan Fırat Kalkanı Harekatı el-Bab'ın DEAŞ'tan temizlenmesiyle birlikte en güney sınırına da ulaşmış oldu.

SONUÇ

Fırat Kalkanı Harekatı çok kısa bir sürede DEAŞ'ı sınır hattından temizleme hedefini gerçekleştirmiş, terör örgütünden temizlenen sınıra güneye doğru yaklaşık 40 km'lik bir derinlik kazandırmıştır. 29 Mart 2017 tarihli MGK toplantısının ardından harekatın başarıyla tamamlandığı ifade edildiğinde DEAŞ'ın Türk sınırından yaklaşık 50 km ileriye püskürtüldüğü, 3 binden fazla DEAŞ'lı'nın etkisiz hale getirildiği ve yaklaşık 2 bin 15 km²'lik bir alanın temizlendiği kayıtlara geçmiştir.²⁷ Harekatın DEAŞ'la ilgili kısmı başarıyla tamamlanmış, daha çok PKK/YPG'nin sınır hattındaki varlığını hedeflemek ise yakın zamanda yapılması öngörülen Fırat Kalkanı Harekatı'nın ardılı operasyonlara bırakılmıştır. An itibarıyla DEAŞ'tan temizlenen bölgede fiili bir güvenli bölgenin oluştuğu

ve burada yine hareketin hedeflerinden birisi olan örnek bir yerel yönetim modelinin geliştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Yeniden inşa, temizlik ve molozların kaldırılması, eğitim ve güvenlik sistemine yeniden işlerlik kazandırılması, sivil otoritenin inşası gibi çalışmalar bu bölgede devam etmektedir.

Harekatın Türkiye ve Suriye'ye bakan çok sayıda sonucundan bahsetmek mümkündür. Türkiye'ye yönelik en önemli sonucu DEAŞ tehdidinin minimize edilmesi, sınırdan yapılan sızmaların tamamen durdurulması, sınır şehirlerine yönelik roket saldırıların sona erdirilmesi, sınır hattının güvenliğinin sınır ötesinden başlayacağı bir düzlemin kurulması olmuştur. Hem Fırat Kalkanı Harekatı ile DEAŞ'ın sınırdan püskürtülmesi hem de ülke içerisinde yapılan anti-DEAŞ operasyonları sebebiyle örgütün ülke içerisindeki ağı büyük ölçüde çökertilmiş, hareket sonrasında DEAŞ Türkiye'de 2016 yılındaki operasyonel kabiliyetini kaybetmiştir.

Türkiye, harekatı ABD ve Rusya ile gelişen bir anlayış sonunda yaptıysa da²⁸ hareket neredeyse tamamen yerli kaynak ve imkanlarla devam etmiş, el-Bab'ın ele geçirilmesi de yine öz imkanlarla mümkün olmuştur. Rusya ile müzakereler rejim unsurlarının Fırat Kalkanı Harekatı bölgesini ihlal etmemesine, Türk jetlerinin Suriye hava sahasında sorti yapabilmesine ve Halep kırsalında fiili bir çatışmasızlık alanının oluşmasına katkı sağlamıştır. ABD ile ise YPG/PKK sebebiyle gerginlik devam etmiş ve Türkiye'nin el-Bab sonrasında PKK/YPG'nin kontrolündeki Menbiç'e yönelmesi ihtimali hem ABD ve Rusya hem de Esed rejiminin devreye girip şehirde bayraklarını çekmek suretiyle Türkiye'nin hareket alanını daraltmasına sebep olmuştur. Menbiç'teki bu gelişme el-Bab operasyonu devam ederken Tel Rıfat ve Tadif üzerinden Fırat Kalkanı bölgesinin sınırlarını belirleme çabası olarak yorumlanmıştır.

Türkiye, Kuzey Suriye'de daha önce beliren doğrudan müdahale fırsatlarını değerlendirmeyerek bölgedeki caydırıcı gücünü belli öl-

çüde yitirmişti. Bu anlamda Fırat Kalkanı Harekatı hem Türkiye'nin caydırıcılığını artırmış hem de çalışan bir model ortaya koymuştur. ABD'li yetkililerin DEAŞ'la mücadelede PKK/YPG ile ittifak üzerinden kurmaya çalıştığı tek el hareketi ile birlikte kırılmıştır. İhtiyaç duydukları askeri ve stratejik desteğin verilmesi durumunda ÖSO güçlerinin de DEAŞ'a karşı etkili bir ortak olabileceği, böylece terör örgütünden temizlenen bölgelerdeki demografik yapının korunabileceği ve bir terör örgütüyle diğer bir terör örgütü aracılığıyla mücadele etmenin bir zorunluluk olmadığını göstermiştir. İlk defa bir ülkenin hava ve kara desteğini alan ÖSO güçleri yaklaşık 600 kişi civarında kayıp vererek 2 bin 15 km²'lik bir alanı DEAŞ'tan temizlemiştir.

DEAŞ'ın sınırdan temizlenmesi sonrasındaki dönemde hem sınır hem de iç güvenliğe en büyük tehdit Suriye'deki PKK yapılanmasından gelmektedir. ABD yönetiminin Rakka operasyonunda ortaklık kurduğu PKK/YPG'yi silahlandırma kararı alması ve kuzeyde Türkiye ile PKK/YPG'nin çatışmasını engellemeye çalışması, Ankara'nın Washington ile ilişkilerindeki en büyük meydan okumalardan birisi olmaya devam edecektir. Fırat Kalkanı Harekatı'nın ardıl operasyonları şüphesiz PKK/YPG'yi hedef alacaktır. Zira Fırat Kalkanı'nın Türkiye içerisindeki DEAŞ'la mücadeleye yaptığı gözle görülür katkının benzerinin PKK'nın sınır ötesi yapılanmasıyla mücadele yoluyla elde edilmesi amaçlanmaktadır. ABD'nin Rakka operasyonunu öncelediği ve Suriye'ye dair orta ve uzun vadeli bir projeksiyon çizemediği bir zamanda Türkiye'nin ABD ile sorunlar yaşanacak olmasına rağmen PKK terörüyle Fırat Kalkanı benzeri bir hareketle Suriye ve Irak toprakları içerisinde mücadele etmek zorunda kalacağı öngörülebilir. Bu itibarla harekattan çıkarılacak askeri derslerin Ankara'nın gelecekte PKK-YPG'ye karşı Suriye ve Irak'ta yürütebileceği benzer operasyonlara da katkı sağlayacağı ortadadır.

Fırat Kalkanı Harekatı Türkiye'nin DEAŞ terörüyle mücadelesinin üçüncü safhasını oluşturmuştur. DEAŞ'ın Suriye'ye girip Türkiye'nin de desteklediği Suriyeli muhalifleri hedef almasıyla birlikte Ankara, muhalefete verdiği destekle yani vekilleri aracılığıyla örgütle mücadeleyi başlatmıştır. Bu yönüyle Türkiye DEAŞ'la mücadeleyi ilk başlatan aktörler arasında yer almaktadır. Daha sonra ise Türkiye'ye yönelik DEAŞ saldırılarının artması ve sınırın ihlal edilmesiyle Türkiye, örgüte misliyle karşılık vermeye ve bu yolda obüsleri etkin bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Son olarak ise hem ülke içerisinde hem de Suriye'deki şartların olgunlaşmasıyla ve bu yoldaki FETÖ tarzı engellerin ortadan kalkmasıyla Türkiye Fırat Kalkanı Harekatı'nı yani doğrudan müdahaleyi başlatmıştır. Türkiye'nin yerel aktörlere verdiği destekle DEAŞ'la mücadelesi aynı zamanda örgütle mücadele için bir model hükmündedir. Bu model doğrudan müdahalenin bölgenin demografik yapısına halel getirmeden ve terör gruplarıyla iş birliği yapmadan da gerçekleştirileceğini, Suriye'nin istikrarı için yerel aktörlerin mobilize edilmesinin elzem olduğunu da ortaya koymuştur.

BİBLİYOGRAFİ

- Azmi Bishara, *Suriye: Derbe El-Alam Nehu El-Hürriya*, (Arab Center for Research and Policy Studies, Beyrut: 2013).
- Burhanettin Duran ve Fahrettin Altun, *Milletin Zaferi 15 Temmuz*, (SETA Kitap, Ankara: 2016).
- Can Acun ve Bünyamin Keskin, *PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi, PYD-YPG*, (SETA Rapor, İstanbul: 2016).
- Charles R. Lister, *The Syrian Jihad: Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency*, (Hurst&Company, London: 2015).
- Fawaz A. Gerges, *ISIS: A History*, (Prince ton University Press, 2016).
- Raymond Hinnebusch, "Authoritarian Resilience and the Arab Uprising: Syria in Comparative Perspective", *Ortadoğu Etiütleri*, Cilt:7, Sayı:1, (Temmuz 2017).
- Reese Erlich, *Inside Syria: The Backstory of Their Civil War and What the World Can Expect*, (Prometheus Book, New York, 2014).

- Sam Heller, *Turkey's "Turkey First" Syria Policy*, The Century Foundation, 12 Nisan 2017.
- Ufuk Ulutaş, *The State of Savagery: ISIS in Syria*, (SETA Kitap, Ankara: 2016).

NOTLAR

1. Azmi Bishara, *Suriye: Derbe El-Alam Nehu El-Hürriya*, (Arab Center for Research and Policy Studies, Beyrut: 2013), s. 79-177.
2. Raymond Hinnebusch, "Authoritarian Resilience and the Arab Uprising: Syria in Comparative Perspective", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 7, Sayı: 1, (Temmuz 2017), s. 33-34.
3. Reese Erlich, "Inside Syria: The Backstory of Their Civil War and What the World Can Expect", *Why Iran Backs Syria*, (Prometheus Book, New York: 2014), s. 145-165.
4. "Eğit-Donat 'Açıkça Başarısız'", *Aljazeera Turk*, 17 Eylül 2015.
5. Charles R. Lister, *The Syrian Jihad: Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency*, (Hurst&Company, London: 2015), s. 154.
6. "IŞİD Hilafet İlan Etti", *Hürriyet*, 30 Haziran 2014.
7. "PKK Kobani'ye 400 Gerilla Gönderdi", *Rudaw*, 20 Eylül 2014.
8. "Salih Müslim, Davutoğlu ile Görüşmek İçin Ankara'da", *Karar*, 20 Haziran 2015.
9. Can Acun ve Bünyamin Keskin, *PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi, PYD-YPG*, (SETA Rapor, İstanbul: 2016).
10. PKK, DEAŞ ve FETÖ ile mücadelenin yapısını değiştiren bu yaklaşımı Cumhurbaşkanı Erdoğan şu cümlelerle çok net özetlemiştir: "Türkiye, bu yanlış güvenlik anlayışını artık terk etmiştir. Bundan sonra sorunların kapımızı çalmasını beklemeyeceğiz, bundan sonra bıçak kemiğe dayanana kadar sabretmeyeceğiz, gırtlığımızı kadar bataklıkla gömülmeye rıza göstermeyeceğiz. Artık sorunların üzerine gideceğiz. Terör örgütlerinin gelip bize saldırmasını beklemeyeceğiz. Nerede faaliyet gösteriyorsa, nerede yuvalanıyorsa orada tepelerine tepelerine bineceğiz", *Haber Türk*, 19 Ekim 2016.
11. Fawaz A. Gerges, *ISIS: A History*, (Princeton University Press, New York: 2016), s. 187-194.
12. Ufuk Ulutaş, *The State of Savagery: ISIS in Syria*, (SETA Kitap, Ankara: 2016).
13. Lister, *The Syrian Jihad*, s. 157-187.
14. "Syria Condemns Turkey's Breach of Syria's Sovereignty in Jarablos", *SANA*, 24 Ağustos 2016.

15. "İŞİD Türk Konsolosluğu'na Saldırıp Çalışanları Kaçırıldı", *Hürriyet*, 11 Haziran 2014.
16. "Mesut Barzani: Türkiye Yardım Etti, Açıklamadık", *Hürriyet*, 14 Ekim 2014.
17. "Suriye Görevi Darbeci General Semih Terzi'deymiş", *Hürriyet*, 2 Ağustos 2016.
18. "Türkiye'nin Suriye Sınırını İhlal Eden Su 24 Tipi Savaş Uçağı Düşürüldü", Anadolu Ajansı, 25 Kasım 2015.
19. "Erdoğan ve Putin Yüz Yüze Görüşme Kararı Aldı", NTV, 29 Haziran 2016.
20. "Turkey Expects Syrian Kurdish Forces to Withdraw after Manbij Operation: Minister", Reuters, 15 Ağustos 2016.
21. "Suriye'den Atılan Roket Sonucu Kilis'te Bir Kişi Daha Öldü", BBC Türkçe, 5 Mayıs 2016.
22. Burhanettin Duran ve Fahrettin Altun, *Milletin Zaferi 15 Temmuz*, (SETA Kitap, Ankara: 2016).
23. "Suriye Görevi Darbeci General Semih Terzi'deymiş".
24. "Cerablus DAES'ten Temizlendi!", *Sabah*, 25 Ağustos 2016.
25. "Dabık Köyü DAES'ten Alındı", NTV, 16 Ekim 2016.
26. CENTCOM resmi sayfasında paylaşılan verilerden. Detaylı bilgi için bkz. "Media Press Releases", U.S. Central Command, <http://www.centcom.mil/MEDIA/PRESS-RELEASES>, (Erişim tarihi: 1 Haziran 2017).
27. "MGK Sonrası Yazılı Açıklama", *Türkiye*, 29 Mart 2017.
28. Sam Heller, *Turkey's "Turkey First" Syria Policy*, (The Century Foundation: 12 Nisan 2017), s. 7.